

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ОСИГУРАНИКА У ОБАВЕЗНОМ ОСИГУРАЊУ СОПСТВЕНИКА МОТОРНИХ ВОЗИЛА ОД ОДГОВОРНОСТИ

— Примери упоредног права —

Осигурање од грађанске одговорности за штету која може настати употребом моторних возила данас је у великом броју земаља обавезног карактера. Све већи значај ове, релативно млађе, гране осигурања проиилази из двоструке заштите која се њиме остварује: заштита осигураника од ризика активности којима се он бави (друштвено корисних активности које, међутим, неминовно носе опасност проузроковања штете), и, на другом месту, заштита жртвава ових ризика, које, без осигурања, не би увек могле да буду обештећене. Из оваквог двоструког циља осигурања од одговорности настаје на правном плану заснивање двоструке везе између лица учесника у правним односима осигурања: између осигураника и осигурача, и између осигурача и оштећеног лица (правна веза између осигураника и оштећеног лица је грађанскоправна одговорност за накнаду штете). — Предмет законодавног регулисања по правилу је однос између осигурача и оштећеног лица. Интерес законодавца је првенствено усмерен на одређивање правног положаја оштећених лица и на тежњу да се његова права што више ојачају (нарочито установавањем непосредног права на накнаду из осигурања и директне тужбе према осигурачу). Што се, пак, тиче правних односа између осигурача и осигураника, закони по правилу, изузев што одређују обавезу закључивања уговора о осигурању, уређивање препуштају општим условима (правилима) осигурања (1). На тај начин правни положај осигураника, углавном, бива уређиван условима осигурања које, то не треба заборавити, доноси осигурач и који чине део уговора по приступу, што опет, често доводи до неспоразума у тумачењу и примени ових услова. — Овакав поступак је карактеристичан и за нашу земљу, јер важећи Закон о обавезном осигурању у саобраћају, од 1965. год. управо на такав начин регулише обавезно осигурање сопственика моторних возила од одговорности. Са друге стране, имајући у виду околност да наше заједнице осигурања доносе самостално своје опште услове осигурања, при чему може доћи до из-

(1) У неким земљама закон се задржава још и на одређивању круга лица која су покривена осигурањем, као и на неким случајевима искључења из осигурања.

весних разлика између услова појединих заједница, од несумњиве је користи обратити пажњу на решења која се предвиђају у овој материји у другим правима, и на начин на који се она примењују у пракси осигурања и судској пракси.

Извесне обавезе осигураника сматрају се тзв. редовним обавезама из уговора о осигурању, јер се појављују и у осталим врстама осигурања (као на пример, пријављивање околности од значаја за процену ризика, плаћања премије осигурања, предузимање заштитних мера, итд.). Друге су, међутим, специфичне за осигурање од одговорности (као на пример, препуштање вођења спора са оштећеним лицем осигурачу, забрана поравнања или признања од одговорности, итд.). Питање санкција за неиспуњење обавеза осигураника, међутим, заједничко је за обе врсте обавеза.

1. — Редовне обавезе из уговора о осигурању

За разлику од обавеза осигурача, много је чешћи случај прецизирање обавеза осигураника у посебним правилима осигурања. Оне се одnose на три временска периода: у моменту закључивања уговора (давање података и уплата прве премије), у току трајања уговора (плаћање премије, обавештавање о променама ризика, предузимање заштитних мера...) и после наступања осигураног случаја (обавештавање осигурача, спречавање веће штете, обезбеђење доказа...).

а) Давање тачних и потпуних података о околностима за процену ризика. — Околности које треба утврдити у моменту закључивања уговора и за које осигураник треба да зна да су битне за опис ризика, обично се формулишу у понуди осигурача који поставља одређен број питања о ризику. Ове околности се обично утврђују на основу података из важеће саобраћајне дозволе или из других докумената помоћу којих се идентификује возило ако се осигурање врши пре регистрације. Нормално, појам ризика овде садржи један персонални и један материјални елемент. Материјални садржи опис моторног возила, имајући у виду његове техничке елементе: тип, број КС, марку; затим, број места ако постоје посебне клаузуле о искључењу прекобројног оптерећења возила; даље, употребу и намену возила (негде тарифе варирају према томе да ли возило служи за обављање професионалне делатности — на пример, такси, или за шетњу; да ли се употребљава у великим градовима, или у слабо насељеним местима). — Персонални елемент се односи на лична својства уговарача осигурања или возача: ранији удеси, одузимање возачке дозволе, професија, телесни недостаци, итд.

Но, и поред ових прецизно постављених питања на која треба осигураник да одговори, он такође треба, сагласно општој обавези из уговора о осигурању, да пријави све важне околности за утврђивање ризика које су му познате, без обзира да ли су постављене у упитнику или не. Ипак, у погледу ових последњих у пракси се води рачуна о способности осигураника да процени важност појединих околности, утолико пре што се, по некима, осигураник налази у слабијем положају, јер је осигурач у

могућности да му наметне у моменту закључивања уговора тарифе, које су својом економијом и техником њему стране ⁽²⁾.

б) Обавештавање о променама које утичу на величину ризика и о променама у интересу осигурања. — Осигураник је обавезан да обавести осигурача о свакој промени утврђених околности од значаја за процену ризика. То је случај, на пример, када долази до погоршања ризика услед промене начина коришћења возила (осигураник постане таксиста, на пример), или услед повећавања капацитета превоза осигураним возилом (инсталирањем додатних седишта), или, пак, променом места боравка осигураника (у зону где је саобраћај развијенији), а најчешће, када дође до промена општих техничких услова — исправности возила. У наведеним случајевима долази обично до примене уговорних клаузула, то јест до тумачења полисе осигурања. Проблем који се том приликом најчешће намеће судској пракси, јесте правна квалификација ових клаузула, од које зависи примена санкције. Наиме, поставља се питање да ли је у случају промене наведених околности реч о погоршању ризика или о искључењу осигурања? Углавном се у упоредном праву сматра да проблем треба решити на плану интерпретације воље странака. Разуме се да у томе посао суда није нимало лак, нарочито када се има у виду да често треба истраживати кривицу на страни осигураника за погоршање ризика или непријављивање промењених околности. У неким правима, на пример, полиса садржи обавезу за осигураника да после техничког прегледа возила поднесе сва одговарајућа документа осигурачу на увид (у Белгији). На ову обавезу осигураника не утиче околност да је до погоршања ризика дошло његовом кривицом или кривицом трећег лица, или, пак, услед неког спољног услова — он мора сам факат погоршања да пријави, без обзира на узрок ⁽³⁾.

Са друге стране, осигураник је обавезан да пријави и промене до којих дође и у погледу интереса осигурања. У Мађарској, на пример, законски прописи о обавезном осигурању од 1959. год. изричито предвиђају обавезу осигураника да писмено пријави осигуравајућем заводу престанак свог својства држаоца моторног возила, и то тако да пријава мора да садржи: „а) у случају одузимања возачке дозволе време одузимања... б) при промени држаоца време промене, име и адресу новог држаоца.” (чл. 4 (1)-но. 2).

Употреба неисправног возила у судској пракси. — У немачкој пракси осигурања често пред судове долазе случајеви употребе неисправног возила, у којима суд треба да одлучи о значају таквих поступака осигураника на обавезу осигурача. Конкретно се питање поставља да ли је реч о повећању ризика када до штете дође услед употребе технички неисправног возила: неисправне кочнице, механизам за управљање, истрошене гуме, итд. Повећање ризика је, као што је познато, околност са којом осигураник мора да упозна осигурача. — Сматра се, најпре, да заиста треба да је у питању уред до кога је дошло услед техничких недостатака возила, објективне околности, тако да се осигурач не може по-

(2) Pison et De Villé, Traité de la responsabilité civile, t. II, no. 346.

(3) Cassart—Bodson—Pardou, L'assurance automobile obligatoire de responsabilité civile, 1957., p. 65.

звати на погоршање ризика ако је до осигураног случаја дошло услед преморености возача (4). Важно је и питање момента настанка неисправности возила: у једном случају Врховни суд је сматрао да постоји повећање ризика при употреби возила чије је стање неподобности за саобраћај, и опасност за сигурност у саобраћају постојала већ и у моменту доношења понуде за осигурање (5). То схватање прихватају и нижи судови: повећање ризика услед употребе истрошених гума не може се са основом негирати тиме да је стање гума такође лоше било и при закључивању уговора о осигурању, јер је нормално и природно да обе стране уговорнице имају у виду исправно возило приликом закључивања уговора (6). Са друге стране, у судској пракси се води рачуна о тзв. пролазном повећању опасности. Не постоји, на пример, повећање ризика када на путу, у току вожње, настане квар на возилу, а возач ипак одлучи да вожњу, започету са исправним возилом, упркос недостатака настави у циљу пребацивања возила у радионицу ради оправке: овде за разграничења прелазног повећања од погоршања ризика није узет степен угрожавања саобраћаја, него одређено временско ограничење употребе и циљ такве вожње (7).

Посебно су чести примери употребе возила са истрошеним гумама. Један је суд сматрао да постоји скривљено повећање ризика од стране осигураника који је возио са обе предње гуме без профила, и при томе ударио у дрво крај пута пошто је предходно склизнуо са железничких шина углачаних од снега — осигураник се у том случају нашао у незавидном положају да докаже да до осигураног случаја није дошло услед лошег стања гума — за суд је, уосталом, било довољно и постојање само могућности узрочне везе да би осигурача ослободио обавезе (8). У другом случају је осигурач ослобођен обавезе, јер је суд сматрао да и при употреби возила на коме је и само једна гума била у стању неподобном за саобраћај (јер нису били испуњени минимални захтеви у вези са профилом) представља вољно повећање опасности у смислу § 23. ВВГ (тј погоршање ризика) (9). Ипак, питање узрочне везе између употребе возила са истрошеним гумама и осигураног случаја од значаја је, и, уколико осигураник докаже одсуство те везе, осигурач се не може ослободити своје обавезе позивајући се на повећање ризика. Тако, суд је сматрао да је осигураник успео да докаже одсуство узрочне везе у случају када је тврдио да лоше стање његових гума (две задње гуме излизане) није узроковало штету, јер су при кочењу све четири гуме остављале подједнак траг, возило се заносило, те при кочењу на сувој улици није био од утицаја излизан профил гума — виши суд је прихватио ово тврђење пошто се и по мишљењу вештака удес не би могао избећи и да су гуме биле прописане и осигураник другачије поступао (10).

(4) OLG Nürnberg, 19. 9. 1966. Verss, 1967, 367.

(5) BGH 22. 6. 1967, Versr, 1967, 746.

(6) OLG Nürnberg, 4. 8. 1966, VersR, 1967, 991.

(7) OLG Frankfurt/M 5. 1. 1967, VersR, 1967, 893.

(8) LG Karlsruhe, 9. 7. 1964, VersR, 1967, 174.

(9) OLG Frankfurt/M 5. 1. 1967, VersR. 1967, 893.

(10) LG Würzburg, 11. 11. 1966, VersR, 1967, 271.

в) Обавеза плаћања премија. — Обавеза осигуравајућег завода да накнади штету, односно исплати осигурану суму обично почиње наредног дана од дана уплате премије. Довођење тренутка настајања обавезе осигурача у зависност од плаћања премија може се објаснити више практичним разлозима, него правним. Плаћање премија у систему обавезног осигурања не може да представља услов за дејство уговора, па чак ни услов за закључење уговора (уговор настаје онда када је постигнута сагласност воља). Плаћање премије је само једна од основних обавеза осигураника, чије неиспуњење повлачи одребене санкције.

У пракси се упрошћава начин плаћања премије у циљу да се смање трошковни осигурања. Власник возила приликом регистрације добија специјалну чековну уплатницу за уплату премије осигурања, тако да заступник осигурача у томе уопште не учествује, јер се плаћање врши преко поште. — У Чехословачкој, премија коју плаћа држалац возила региструје се једним документом, који возач носи собом и чију контролу врше саобраћајни органи, који, у случају да премија није плаћена на време или у одређеном износу, обавештавају о томе осигуравајући завод.

д) Обавеза обавештавања о осигураном случају. — Ова обавеза обухвата не само обавештавање осигурача о наступелом штетном догађају из кога може настати одштетни захтев према осигуранику него и о подигнутом одштетном захтеву (било судским или вансудским путем), као и о другим чињеницама које непосредно проистичу из ових околности: поведен извиђај, подигнута оптужница, одлука у кривичном поступку. итд.

Рокови у којима ова обавеза треба да буде извршена обично су врло кратки, а то има за циљ да осигурачу обезбеди увид у околности догађаја док су трагови још свежи. Најчешће је предвиђено да се догађај мора пријавити одмах или најкасније у року од три дана по сазнању, а такође у истом року и остале наведене околности. Негде је тај рок још краћи, као на пример, у мађарском праву — 24 ч. У немачком праву, међутим, осигуранику се оставља највише недељу дана (§7. (2) АКБ).

У погледу садржине обавештења које осигураник треба да учини осигурачу, у неким правима се унапред прописима (правилима осигурања или законским прописима) одређују елементи, док се у другима они налазе у посебним формуларима које осигурач даје осигуранику да испуни приликом пријаве осигураног случаја. На пример, мађарска уредба од 1959. (чл. 5. ст. 1.) захтева да у пријави осигураног случаја буду: имена и адресе држаоца возила, оштећених лица и евентуалних сведока, ознаке возила, место и време удеса, опис штете.

Разуме се, осигураник је дужан да све тражене податке и доказе савесно и истинито наведе у пријави штете. У скоријој немачкој судској пракси у неколико случајева нама познатих испитивана је истинитост података наведених у пријави осигураног случаја од стране осигураника. Тако, суд је сматрао да је осигураник дао лажну изјаву о попијеном алкохолу (што у немачком праву води губитку права) када је после попијених 15 чаша коњака и утврђеног процента алкохола у крви од 1,73

промила изјавио да је попио „безначајну количину алкохола“ (11); у другом случају, осигураник је нетачно изјавио „да је одмах зауставио возило“ док је стварно наставио да вози до следећег места, а затим се, пошто је приметио штету на свом возилу, вратио на место удеса и тамо доспео неколико минута касније (осигурач овде, ипак, није ослобођен обавезе, јер поступак осигураника није утицао на утврђивање осигураног случаја и обим обавезе осигурача) (12); суд, међутим, није замерио осигуранику што је пријавио да је возио мањом брзином него што је касније било утврђено, јер је, по мишљењу суда, процењивање брзине ствар искуства (13); такође, сматрано је да није реч о скривљеном кршењу обавезе из осигурања када је нетачне наводе у пријави штете дало треће лице коме је испуњавање формулара препустио осигураник имајући у њега поверење (14).

е) Обезбеђивање доказа и предузимање радњи за смањење штете. — Нераздвојно повезана са обавезом обавештавања наступелог догађаја појављују се и обавезе обезбеђивања доказа и елемената за процену штете. Она, уосталом, служи истом циљу: омогућавању осигурачу да на време предузме потребне мере за задовољење или отклањање очекиваног одштетног захтева од стране оштећеног лица. У немачком праву се овој обавези осигураника поклања знатна пажња, о чему сведоче и бројне судске одлуке. Тако, ова обавеза (Pflicht zur Aufklärung des Tatbestandes) се схвата врло широко у односу на све околности које могу да буду од користи за утврђивање осигураног случаја, без обзира да ли оне то и стварно јесу (15). Она постоји и онда када је још само могућно да ће доћи до штете која повлачи одговорност, макар да поједине штетне последице још нису познате (16). Осигураник се не сме ограничити на пријаву околности које он субјективно сматра тачним — он, на пример, не сме прећутати резултат испитивања кочница на његовом возилу од стране саобраћајних органа (17). Као повреда ове обавезе од стране осигураника сматран је његов поступак непријављивања резултата испитивања алкохолисаности упркос узимања пробе крви, који је, при подношењу пријаве о осигураном случају требало да саопшти (18). Сем ових радњи које се састоје у простом навођењу чињеница, осигураник мора и сам да предузима позитивне радње у циљу обезбеђења доказа. То су обично: обавештавање полиције, утврђивање трагова кочења, обезбеђење сведока, прављење скице. итд. Судови у погледу ових задњих нису строги, и, на пример, није сматран за повреду обавезе обезбеђења доказа поступак осигураника који је пропустио да утврди тип и возача једног оштећеног возила (19).

(11) OLG München, 15. II 1966, VersR, 1967, 342.

(12) BGH 6. 7. 1967, VersR, 1967, 944.

(13) LG Berlin, 3. 5. 1965 VersR, 1967, 31.

(14) OLG Nürnberg, 2. 3. 1967., VersR, 1967, 697.

(15) OLG Frankfurt, 1. 3. 1960., VersR, 1960, S. 712.

(16) OLG Köln, 18. 12. 1959, VersR, 1960, 433.

(17) OLG Koblenz, 19. 10. 1956, VersR, 1957, 511.

(18) OLG Neustadt, 16. 2. 1960, VersR, 1960, 460.

(19) Olg Celle 2. 10 1958, VersR, 1958, 800.

Предузимање одговарајућих позитивних радњи од стране осигураника на месту догађаја представља испуњење једне друге важне обавезе из уговора о осигурању: предузимање радњи за смањење штете. Које су то радње зависе од конкретног случаја, на пример, то могу бити: уклањање оштећеног аута са места догађаја да би се уклонила опасност за остале учеснике у саобраћају; обезбеђивање остављеног аута од крађе, итд. Али, то могу бити и извесна пропуштања, као на пример, непружање помоћи повређеним лицима. Осигураник, чак, може извесним радњама да свесно погорша стање које постоји у моменту удеса да би онемогућио утврђивање чињеница које њему не иду у корист, на пример: ослобођен је осигурач обавезе у случају када је осигураник пио алкохол после удеса у коме је оборно пешака, иако је тврдио да је у моменту удеса био трезан и да је после пио не у намери да повреди уговорну обавезу, него због узбуђења и раздражености — суд је сматрао да је он управо тиме показао намеру да онемогући утврђивање важног елемента, тј. стања алкохолисаности у моменту удеса ⁽²⁰⁾.

Ова се обавеза, осим тога, не ограничава на мере које треба предузети на месту догађаја, него и ван тога, на пример, све потребне радње поводом подизања одштетног захтева оштећеног лица, које такође могу да утичу на смањење штете, односно обима одговорности за накнаду штете.

Бекство возача после удеса. — Поступак осигураника који се у страниј судској пракси нарочито строго цени и сматра као намерна повреда обавезе обезбеђења доказа, јесте бекство возача после удеса који је проузроковао. Сматра се да је довољно за постојање намере на страни осигураника чињеница да је знао да је проузроковао удес. Није битно да је знао какве ће последице такав поступак да има за осигурање, нити да је знао да је неко лице било повређено у удесу од кога је он побегло. Осигураника такође не ослобађа ни околност да је на такав поступак био наведен страхом од казне.

Иако се указује на то да бекство осигураника са места удеса треба истовремено да представља и повреду одредаба уговора о осигурању ⁽²¹⁾, сматра се да бекство у сваком случају представља повреду уговорне обавезе када је возач, удаљавајући се са места удеса, осујетио да се одмах на месту догађаја утврде нужне околности случаја и одговорност ⁽²²⁾. Третман према осигуранику је у оваквим случајевима понекад веома строг. Суд, на пример, није прихватио разлоге осигураника, који је истицао да је место удеса морао да напусти да би обезбедио пружање прве помоћи путницима који су повређени у његовим колима и одвезао их до болнице, као и да би склонио кола са места удеса, где су она могла да представљају опасност по саобраћај; суд је, напротив, сматрао да је основна обавеза осигураника била да одмах позове полицију и да сачека док она дође, јер је пио пре удеса и стога је морао знати да је утврђивање стања његове алкохолисаности од битног значаја за одштетни захтев и од утицаја на обавезу осигурача. Суд у овом случају закључује:

⁽²⁰⁾ BGH, 19. 10. 1967, VersR, 1967, 1088.

⁽²¹⁾ OLG Nürnberg, VersR, 1964, 582.

⁽²²⁾ LG Paderborn, VersR, 1963, 42b.

возач је морао да води рачуна не само о сопственим интересима него и о интересима осигурача ⁽²³⁾.

Ипак, нарочито у новијој пракси, немачки судови показују тенденцију блажег третмана осигураника који побегне са места удеса. Из многих одлука се може, пре свега, закључити да се случај бекства са места удеса не узима већ сам по себи као случај који осигурача ослобађа од обавезе. Један суд, на пример, сматра да не треба узети да би остајање осигураника на месту удеса у сваком случају значило боље објашњење и разјашњење случаја — пресудно је, стога, да ли је остајање на месту удеса корисно за објашњење или не ⁽²⁴⁾. У другом случају, када је осигураник напустио место удеса у коме је и сам био повређен и отишао до насељеног места и тамо пријавио случај полицији, којом приликом је извршена проба алкохола у крви, осигурач није ослобођен своје обавезе, јер је суд сматрао да — иако је проба алкохолисаности извршена тек после неколико часова после удеса — на страни осигураника нема ни намере ни грубе непажње, јер он није био у стању да испуни своју обавезу према осигурачу услед околности у којима се и сам налазио ⁽²⁵⁾. Субјективно стање осигураника суд чак узима у обзир и у случају када је возач оборио пешака, а затим наставио да вози, јер сматра да треба испитати да ли је он услед тога доживео шок и под утицајем такве реакције побегао ⁽²⁶⁾. Нарочито је важно утврдити да ли осигураник услед болести или повреде приликом незгоде не буде физички у стању да испуни своју обавезу. И Врховни суд је задржао обавезу осигурача у случају када је осигураник побегао са места удеса, али је утврђено да је он, услед своје младости, конституционално условљеног лабилитета, концентрације алкохола у крви 1,53 промила (чак!), доживео изузетан страх, а кратко време после тога, када је постао свестан последица, донео одлуку да се врати, што је и учинио ⁽²⁷⁾.

Треба још указати на то, да у свим овим случајевима, пошто је осигураник ипак објективно повредио уговорну обавезу, терет доказа да при томе није поступио са кривицом, лежи на њему — то је став суда. Чак се при томе не може користити ни одлуком у кривичном поступку, тј. упућивати на кривични поступак у коме је ослобођен одговорности за бекство ⁽²⁸⁾.

Идентификација возача и возила. — Правило је да терет извођења свих доказа о наступелом осигураном случају лежи на тужиоцу, тј. на осигуранику (односно његовим правним следбеницима) или на оштећеном лицу. Између осталог, тужилац треба да докаже да је штета настала употребом одређеног возила и од стране одређеног лица у својству возача. Некада ће бити тешко извести ове доказе. Догађају се удеси у којима је тешко идентификовати лице које је у часу несреће било за воланом (на пример, када су сва лица погинула, а положај у коме су

⁽²³⁾ LG Aschaffenburg, 4. 5. 1966, VersR, 674.

⁽²⁴⁾ LG Itzehoe, 13. 4. 1967, VersR, 1967, 1039.

⁽²⁵⁾ BGH 10. 11. 1966, VersR, 1967, H. 2. S. 29.

⁽²⁶⁾ OLG Nürnberg, 15. 2. 1967, VersR, 1967, 651.

⁽²⁷⁾ BGH, 6. 7. 1967., VersR, 1967, 944.

⁽²⁸⁾ OLG Bamberg, 30. 11. 1966, VersR, 1967, 1063.

набена не указује са сигурношћу које је од њих било за воланом). Судови у неким земљама олакшавају положај оштећених лица користећи се за њих повољном претпоставком да је за воланом било лице које је поседовало возачку дозволу. То је чинио у неколико наврата француски Касациони суд ⁽²⁹⁾. — Иначе, ван тога, користе се сва средства доказа: физичка својства, одео, понашање лица (сведоци су, на пример, тврди ли да је одређено лице после удеса изашло из возила на предња лева врата); затим, извештај вештака на околност „да је јачина ударца била таква да би тело возача остало заробљено између волана и наслона његовог седишта да није предходно напустио седиште“; врста повреда (није увек сигуран доказ), као, траг волана на телу лица; чак и навика возача да препушта волан другоме (само претпоставка) ⁽³⁰⁾.

Кад власник замени возило поводом којег је закључио осигурање од одговорности (на пример, за време док је његово возило неупотребљиво узме на послугу или у закуп друго возило), па тим возилом проузрокује штету, онда је његова одговорност такође покривена, али не његовим осигурањем, него осигурањем власника тог другог возила. Али, нема супституције возила када је он само променио регистарске таблице (кад мења, на пример, место боравка). Друкчије је у случају када дође до замене целокупне каросерије возила, а мотор остане исти. Ипак, у овом последњем случају (возило је сачињено од мотора оштећеног возила и нове каросерије, па је потврда осигурања издата неколико дана пре новог осигураног случаја садржавала и нову ознаку регистрације) суд је сматрао да осигурање дејствује и у односу на такво ново састављено возило ⁽³¹⁾.

2. — Специфичне обавезе из осигурања од одговорности

а) Клаузула о вођењу спора. — На различите начине формулисана, ова клаузула се редовно среће у уговору о осигурању од одговорности. Њу редовно предвиђају правила осигурања ⁽³²⁾, али је такође познају и законски прописи ⁽³³⁾. Њена садржина је у следећем: „Ако се не постигне споразум о накнади штете у поступку ван судског спора, па оштећени поднесе тужбу противу осигураника у парничном поступку или се парнични поступак покрене на основу одлуке суда у кривичном поступку о штети, осигураник је дужан да осигуравачу достави судски позив односно тужбу и све списе у вези са штетним догађајем и одштетним захтевом, као и да вођење спора препусти осигуравачу. У том циљу осигу-

⁽²⁹⁾ Cass, 8. mars 1965, RGAT, 1965, p. 499; Cass., 9. I 1968, RGAT, 1968, p. 503.

⁽³⁰⁾ Jean Bigot, L'identification du conducteur et du véhicule en assurance automobile, RGAT, 1971, p. 5.

⁽³¹⁾ Cass. civ. 25. mars 1968., RGAT, 1969, p. 75.

⁽³²⁾ Немачки АКБ, § 7. ст. 5. т. 5.; француски модел Општих правила за осигурање аутомобила, 1959, чл. 25.

⁽³³⁾ Мађарска уредба из 1959. год., у чл. 2.: „Државни осигуравачући уред преузима по остварењу осигураног случаја гансудско и парнично заступање држаоца (возача) моторног возила; он је даље, овлашћен и на одбрану у кривичном поступку. За трошкове који с тим у вези настану јемчи Државни осиг. уред.“

гураник је дужан да изда пуномоћје за заступника кога одреди осигуравач” (34).

Клаузула се односи, најпре, на све радње осигураника у парници или поводом парнице: издавање парничног пуномоћја, предузимање различитих парничних радњи, давање овлашћења за радње вештака и стручњака, предаја списа и свих других доказа. итд. Она се, такође, односи и на вансудске радње осигураника: он не сме да ступа у преговоре са оштећеним, да даје изјаве о одштетном захтеву, да се поравна или призна оштетни захтев. Ове две последње обавезе се, иначе, стипулишу и посебним клаузулама, али су, у ствари, саставни део и логична допуна клаузуле о вођењу спора, јер, ако се осигурачу жели да омогући вођење спора, онда му се то право не може ометати поступцима осигураника ван парнице.

Начин на који се обично стипулише клаузула о вођењу спора не даје довољно сигурности у погледу тумачења једног од њених најважнијих дејстава, тј. о томе да ли је реч о обавези осигурача да преузме вођење спора, или о обичном овлашћењу којим се он може по свом нахођењу користити. У упоредном праву постоје велике разлике о овом питању, нарочито између француског и немачког права која заузимају потпуно супротна схватања. По владајућем мишљењу у француском праву реч је о мандату учињеном осигурачу, који он може да прихвати или не, зависно од процене свог интереса за вођење спора у моменту његовог настајања. Према томе, ако одбије да води спор, из тога не настаје никаква његова обавеза према осигуранику. — Насупрот, у немачком праву се сматра да постоји обавеза осигурача чије невршење повлачи последице. У Белгији постоји слично мишљење, по којем, у случају да осигурач одбије да води спор, осигураник може, према чл. 1184. Code civil — а, било да захтева извршење обавезе свог саговорача, било да раскине уговор (35).

У неким случајевима, може да се постави питање одговорности осигураника за случај да не поступа по одредбама уговора у погледу вођења спора са оштећеним лицем. Те су радње: пропуштање обавештавања осигурача о насталом спору, ускраћивање овлашћења пуномоћнику кога је осигурач одредио, разни пропусти и немарности у начину вођења спора — у случају када је осигурач њему оставио да води спор, и дао му одговарајућа упутства. Али, у овом случају се појављују тешкоће доказивања. Да би постојала одговорност осигураника потребно је доказати да су његова радња или пропуштање имали за последицу проузроковање штете осигурачу и да постоји кривица на страни осигураника. — У немачком праву, судови, понекад, строже оцењују овакве поступке осигураника и сматрају да постоји његова одговорност за повреду уговорне обавезе у случају када је сам водио спор не обавештавајући осигурача, па чак и онда када за осигурача штета није настала (36).

(34) На овај начин, по угледу на страна правила — формулишу и наши осиг. заводи.

(35) Cassatt—Bodson—Pardon, op. cit. p. 72.

(36) Fromm, Kraftfahrzeug—Pflichtversicherung und Versicherungsbedingungen, Berlin, 1961, S. 387.

б) Клаузуле о забрани поравнања и забрани признања одговорности. — Ове се клаузуле појављују као логична допуна клаузуле о вођењу спора. Ако се осигурачу жели препустити иницијатива у вођењу парнице, онда му то не треба онемогућавати вршењем других радњи осигураника, међу којима су нарочито поравнање са оштећеним или признање одговорности.

Осигурач, дакле, резервише себи право да се он поравна са оштећеним лицем које истиче одштетни захтев према осигуранику. Али, у вршењу тог свог права он мора водити рачуна да не оштети интересе осигураника. Сходно томе, осигурач не би могао да се, на пример, поравна на суму која прелази висину осигуране суме, тј. границу његовог покрића ⁽³⁷⁾.

Али, са друге стране знање одговорности од стране осигураника је за осигурача довођење пред свршени чин у погледу његове обавезе из уговора о осигурању. Стога се, не само у правилима и уговорима о осигурању него, често, и у законским прописима ⁽³⁸⁾ осигуранику забрањује да призна своју одговорност према оштећеном лицу без сагласности осигурача. У немачком праву се сматра да је осигуранику забрањено да призна своју одговорност не само према оштећеном или његовом правном следбенику него, такође, и према другим лицима: заступницима, блиским сродницима, властима, сведоцима, болници ⁽³⁹⁾. Признање постоји и када није учињено изјавама о одговорности, него и неким другим радњама, као — исплатом одштете упркос негирања одговорности, или, допуштањем да се противу њега донесе пресуда због изостанка. Са друге стране, није одлучена висина признатог захтева — повреда обавезе постоји подједнако и услучају када је реч о незнатним одштетним захтевима ⁽⁴⁰⁾.

Ипак, готово свуда у упоредном праву, овој обавези осигураника, да се уздржи од признања одговорности, учињена је значајна резерва диктирана разлозима јавног поредка. Наиме, забрањивање признања одговорности, иако, са једне стране, значи спречавање осигураника да услед погрешне процене околности непромишљено и неосновано призна одговорност, или се, пак, злонамерно споразуме са оштећеником да би дошао до накнаде из осигурања, са друге стране, оно може значити лажно сведочење, довођење суда у заблуду, па чак и спречавање предузимања хуманих поступака према оштећеном, ако би то могло бити протумачено као акт признања одговорности. Зато се осигураник ослобађа забране признања, „ако је захтев очигледно законски основан“ (фински Закон, од 1933. чл. 94), „уколико према околностима осигураник није могао да одбије без очигледне неправде признање или задовољење одштетног зах-

(37) То је став француске судске праксе, док се у теорији наилази и на супротна схватања, која пледирају за остављање широке иницијативе осигурачу у процењивању суме поравнања — Nancy, 8. I 1951, RGAT 1951, 179.; Picard—Besson, op. cit. p. 511.

(38) Немачки VVG, § 154. ст. 2.; аустр. VVG, § 125, II; чехосл. Закон о уговору о осигурању, чл. 120; шведски Закон, чл. 94.; фински Закон о уговору о осигурању, чл. 94.

(39) Fromm, op. cit. стр. 374.

(40) AG Hamburg, 22. 3. 1955. VarsR, 1956, 315.

тева" (§ 154. немачког VVG); у Француској, „признање материјалних чињеница не може да се асимилира признању одговорности" (чл. 52. Закона од 1930); белгијски типски уговор о обавезном осигурању одговорности за моторна возила, у чл. 19. прецизира „не сматрају се као осигурање од одговорности пружање прве новчане помоћи, непосредне медицинске неге, учињене од осигураника, као и обично признање материјалних чињеница”.

Када признање одговорности представља „очигледну неправду”, то је фактичко питање које суд у сваком случају треба да утврди. Очигледна неправда, разуме се, треба да буде учињена оштећеном лицу — иако посматрана са становишта осигураника. Стога, немачки судови одбијају да прихвате признање осигураника мотивисано уверењем да би неправично било одбити признање и тиме себе изложити ризику кажњавања до којег може доћи ако се поведе кривични поступак ⁽⁴¹⁾. Такође, суд треба да у конкретном случају закључи да ли се поједини поступци осигураника могу сматрати актом признања одговорности. Најчешће су то разне радње учињене непосредно после штетног догађаја: пружање прве помоћи повређеном, превозење у болницу, старање о његовој породици. Обично је у овим случајевима пре реч о акту милосрђа или солидарности, него о правној чињеници признања одговорности. Чак и у случају признања кривице за удес треба проценити да ли можда није реч о непромишљеној изјави датој под непосредним утиском догађаја. Такође, и у случају бекства возача са места удеса, или позивања оштећеног да подигне одштетни захтев против осигурача, не мора увек нужно да значи признање одговорности.

Поред ове резерве у погледу признања одговорности (која је и у нашем праву прихваћена) — када се тиме може нанети неправда —, правила осигурања садрже и посебну одредбу у случају када осигураник у заблуди да постоји његова одговорност или да су исправно утврђене чињенице, приступи овим радњама. Према правилима наших осигуравајућих завода таква заблуда не оправдава осигураника. — Супротно је становиште прихваћено у немачкој судској пракси: када је искључива кривица осигураника не само субјективно (са гледишта осигураника) него и објективно била очигледна, тако да је осигурање само дошло као логична последица једног неспорног стања ствари, и осигураник је веровао, био убеђен да у датој ситуацији треба да учини признање, суд закључује да на његовој страни не може бити ни намере ни грубе непажње, то јест, према немачком праву, осигурач остаје у обавези ⁽⁴²⁾. Такве заблуде, међутим, нема у случају када је осигураник ударио својим возилом лева задња видно отворена врата возила које је било заустављено на десној страни улице широке 8 метара, а затим је изјавио: „спреман сам да проузроковану штету платим”, — суд је сматрао да он није био у правној заблуди о искључивој одговорности, јер се могло поставити и питање кривице сопственика оштећеног возила који је оставио отворена врата ⁽⁴³⁾.

(41) LG Stuttgart, 30, 11. 1966, VersR, 1967, 894; OLG Celle, 30, 11. 66, VersR, 1966, 49f.

(42) OLG München, VersR, 1964, 502.

(43) LG Stuttgart, 30, 11. 1966, VersR, 1966, 894.

3. — Санкције за повреду обавеза — Губитак права

Најтежа санкција за повреду изложених уговорних обавеза јесте губитак права из осигурања. Иако је по својој природи веома блиска приватној казни, јер има за циљ више да осигураника лиши користи из уговора него да поправи штету, она се још увек примењује у упоредном праву осигурања од одговорности. Тако, у француском праву, сам Закон од 1930. год. омогућује уговарање ове најтеже санкције противу осигураника за случај неиспуњења обавеза које проистичу поводом наступања осигураног случаја (чл. 9, 24. и 52): то исто чини и Декрет од 1959. (чл. 9. § 2), под условом да се санкција односи на радње предузете после осигураног случаја и да буде предвиђена у општим условима осигурања. На основу тога Општи услови за осигурање аутомобила, од 7. I 1959 (чл. 23) лишавају осигураника сваког права на заштиту из уговора о осигурању у случају када је „свесно дао нетачне изјаве о природи и узроцима, околностима и последицама једног осигураног случаја.” У случају повреде осталих обавеза, осигурач има право на пропорционалну накнаду штете која му је пропуштањима осигураника настала (чл. 23. истих Правила).

У немачком праву, такође, према § 7. (В) АКБ, ако обавезе повредом осигураног случаја буду намерно повређене, или грубом непажњом, осигурач се према осигуранику ослобађа своје обавезе. У случају грубе непажње, међутим, осигурач остаје у обавези, уколико та повреда није имала утицаја на утврђивање осигураног случаја, нити на обим (висину) обавезе осигурача. Када је, дакле, реч о намерној повреди обавезе од стране осигураника, осигурач се ослобађа своје обавезе без обзира да ли је из тога настала нека штета или не. (44). Али, када осигурач тврди да је осигураник поступао са намером, он мора да наведе околности из којих намера произилази, а на осигуранику је тада да ову тврдњу поближа (45). Но, осигураника често терети претпоставка да је поступао са намером, на пример, у случају ако је као возач после удеса који је проузроковао побегао са места несреће (46). Међутим, таква претпоставка не постоји у случају када је осигураник дао нетачан опис штетног догађаја, иако је био у ситуацији да правилно процени околности, али је хтео да нетачним описом исходује повољну пресуду за себе. (47).

Чињеница је, ипак, да постоји тежња за уклањањем ове најтеже санкције и њеним замењивањем санкцијом накнаде штете. Она се запажа у праву осигурања уопште, а посебно у обавезном осигурању аутомобилиста од одговорности.

Др Предраг Шулејић

(44) BGHZ VersR, 1952, 428; OLG Hamburg, 13. 5. 1958, VersR, 1958, 670.

(45) OLG München, 24. 8. 1954. VersR, 1954. 529.

(46) BGHZ 7. 4. 1960, VersR, 1960, 593.

(47) BGHZ VersR, 1956, 485.

РЕЗЮМФ

*Правовое положение страхователя в обязательном страховании
собственников автомашин от ответственности*

Установливая обязательное страхование собственников автомашин от ответственности, иностранные законодательства обыкновенно концентрируют внимание на правовое положение поврежденных лиц, в отношении которых возникает гражданская ответственность страхователя, в то время как урегулирование прав и обязанностей страховщика и страхователя предоставляют, в основном, общим условиям страхования, установленным страховщиком. Такое же положение и в югославском праве, в котором, кроме того, каждое содружество страхования устанавливает свои общие условия страхования. По мнению автора было бы полезным познакомиться с важнейшими определениями сравнительного права (страховая практика и судебная практика). Относительно правового положения страхователя, вынужденного согласно правилам своего законодательства заключать договор страхования своей ответственности. Автор рассматривает правовое положение страхователя (в основном в свете практики французского и германского прав) сначала в отношении выполнения им установленных обязательств по договору страхования: сообщение точных и полных данных для установления размера риска, сведения об изменениях, влияющих на размер риска и об изменениях в интересах страхования (при чем особо останавливается на случаях езды в дефектных автомашинах), уплата страховых премий, оповещение о страховом случае, обеспечение доказательств и предпринимание действий для уменьшения убытков (здесь особо автор останавливается на случаях бегства водителя после дорожного происшествия) и рассматривает вопрос установления его личности и данных об автомашине после аварии). В отдельной части рассматривается положение страхователя при выполнении им обязательств, являющихся специфичными в страховании от ответственности: клаузула о возбуждении дела и клаузула о запрещении заключения мирового соглашения и признания ответственности. Толкование судебной практики в отношении границы действия данных клаузул имеет особое значение, так как в результате их применения иногда может наступить нарушение интересов страхователя и даже общественного порядка. В заключении одновременно рассматриваются санкции, с помощью которых страховщик обеспечивает выполнение обязательств страхователем, в числе которых находится, в особенности неотменно принятая законодателем, санкция потери прав страхователя.

SUMMARY

*Legal position of insurer regarding the compulsory insurance
of the owners of motor vehicles from liability*

Regulating the compulsory insurance of the owners of motor vehicles from liability, legislations of the world usually draw attention to legal position of the persons which suffered damage and with regard to whom the civil liability of insurers originates, while leaving regulation of the rights and obligations of the insurer and insureds mainly to general terms of insurance declared by the insurer. Such is the case in the Yugoslav law, which also provides that each insurance company (insurance community) declares its own general terms. Therefore, the author considers useful learning of the more important solutions of the comparative law (the insurance and

judicial practice) in regard of the position of insurant who is compelled, by the respective provisions of his legislation, to sign the contract on insurance from liability.

The author studies the legal position of insurant (mainly through the practice of the French and German law), first with regard to the performance of his regular obligations from the insurance contract: supply of true and complete data on the circumstances relevant for the estimate of risk, information on the changes influencing the volume of risk and changes in the interest of insurance (paying special attention to the cases of usage of defective vehicles), payment of premium, information on occurrence of the insured case, provision of proofs and taking actions for reduction of damage (here the author particularly presents the case of driver's escape after an accident and considers the question of identification of drivers and vehicles after an accident).

In the particular part, the position of insurant is studied through performance of the specific obligations in the insurance from liability; the clause on litigation and clause on prohibition of settlement and acknowledgement of liability. The interpretation of the judicial practice in regard of the range of these clauses is of particular interest, as their performance can sometimes damage the insurant's interests or even the public order. At the end, the author jointly considers the sanctions by which insurer provides the realization of the insurant's obligation. The sanction particularly reluctantly accepted by the legislator is the one concerning the loss of the insurant's rights

RÉSUMÉ

La condition juridique de l'assuré dans l'assurance obligatoire des propriétaires des véhicules motorisés contre le responsabilité

En prescrivant l'assurance obligatoire des propriétaires des véhicules motorisés contre la responsabilité les législations dans le monde généralement concentrent l'attention sur la condition juridique des personnes endommagées envers lesquelles se déclenche la responsabilité civile de l'assuré, tandis que l'organisation des droits et des devoirs entre l'assureur et l'assuré est laissée généralement aux conditions générales de l'assurance qui sont prescrites par l'assureur. C'est aussi le cas du droit yougoslave, dans lequel, en outre, chaque communauté d'assurances prescrit ses conditions générales d'assurance, en conséquence, l'auteur considère qu'il est utile de connaître les solutions principales du droit comparé (la pratique d'assurance et la jurisprudence) au sujet de la condition juridique de l'assuré qui est, d'après les dispositions de sa législation, obligé de conclure un contrat d'assurance de sa responsabilité. — L'auteur examine la condition juridique de l'assuré (surtout en se basant sur la pratique du droit français et allemand), d'abord sous le rapport à l'exercice de ses obligations normales du contrat d'assurance: l'exposition des données exactes et complètes sur les circonstances pour l'estimation du risque, l'information sur les changements qui influent sur l'importance du risque et sur les changements dans l'intérêt de l'assurance, (à ce propos il concentre particulièrement son attention sur les cas de l'utilisation d'un véhicule défectueux), le payement de la prime, l'information sur le cas assuré, la garantie des preuves et la prise des mesures pour la diminution du dommage (ici on insiste particulièrement sur le cas de la fuite du conducteur après l'accident et on examine la question de l'identification du conducteur et du véhicule après l'accident). Dans une partie spéciale l'auteur examine

la condition de l'assuré dans l'exercice des obligations qui se présentent comme spécifique dans l'assurance contre la responsabilité: la clause sur l'instruction judiciaire du procès, la clause relative à la défense de l'accommodement et la reconnaissance de la responsabilité. Les interprétations de la jurisprudence en ce qui concerne la portée de ces clauses sont d'une importance particulière, car par leur application on peut parfois porter atteinte aux intérêts de l'assuré, et même de l'ordre public. — Enfin, les sanctions sont examinées en commun par lesquelles l'assureur garantit l'exécution des obligations de l'assuré, parmi lesquelles est surtout accueillie à contrecœur de la part du législateur la sanction de la perte du droit de l'assuré.